

Nr 225.

Av herr **Mannerskantz**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

I proposition nr 7 föreslår Kungl. Maj:t en skärpning av vanhävdslagen av den 30 juni 1942 avseende att förhindra eller försvåra sammanslagning av gårdar till större enheter i vissa fall. I synnerhet tvenne skäl härför anföras av departementschefen, nämligen dels att 1943 års arrendelag i viss mån förfelat sitt syfte varför åtgärder synas böra vidtagas för att undanröja följderna härav samt dels att okontrollerad sammanslagning ej bör ske med hänsyn till den tilltänkta statliga rationaliseringsaktionen.

I propositionen anges att förslaget i 43 yttranden i princip tillstyrkts, i 52 st. avstyrkts och att i 9 st. anförts att med dylik lagstiftning bör anstå tills 1942 års jordbrukskommitté framlagt förslag om den framtida jordbrukspolitiken. Granskar man emellertid närmare de 43 yttranden som redovisas som tillstyrkande, finner man att flertalet av dem yttrat sig mycket kritiskt och olustigt om förslaget och framfört åtskilliga villkor och reservationer, varför man vågar säga att förslaget liksom av lagrådet mottagits med stort misstroende.

De instanser, som torde få anses ha särskilt specialiserat sig på detta ämnesområde och med en allsidig sammansättning, nämligen 1942 års jordbrukskommitté och fastighetsbildningssakkunniga ha särskilt kraftigt uttalat sig emot utredningsmännens förslag. Jordbrukskommittén har med några ord i sitt uttömmande yttrande använt en formulering som förmodligen föranlett departementschefen att — enligt min mening utan fog — hänföra detta yttrande till de 43 tillstyrkande medan den liksom fastighetsbildningssakkunniga levererat en helt enkelt förkrossande kritik av förslaget. Se s. 14—18 och 21—24 i propositionen. Anmärkningsvärt är att departementschefen icke ansett sig böra ingå på något egentligt bemötande av dessa verklighetsbetonade yttranden.

Jag kan i stort sett instämma i dessa och vill särskilt citera några av dem:

Vid en rationalisering av det svenska jordbruket enligt de riktlinjer, som nu antytts, torde man icke kunna tänka sig att behandla de brukningsdelar, å vilka den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig, på annat sätt än övriga brukningsdelar. Lika litet som statsmakterna i allmänhet synas böra hindra att brukningsdelar, vilka i sitt nuvarande skick ej kunna uppnå full lönsamhet, skola få undergå den förvandling som erfordras för uppnående av detta mål, lika litet synas statsmakterna böra resa hinder för en dylik förvandling av brukningsdelar, som omfattas av den sociala arrendelagstiftningen. En

motsatt ståndpunkt skulle ju leda till att man för en viss grupp av de svenska jordbruken förhindrade en av förhållandena påkallad utveckling.

Mot bakgrunden av vad nu anförts om behovet av en rationalisering av det svenska jordbruket framstår det även som angeläget, att statsmakterna ej framtvinga sådana investeringar av byggnadskapital i jordbruksfastigheter, som äro ägnade att försvåra förvandlingen av de ofullständiga jordbruken till bärkraftiga enheter eller som efter en sådan förvandling skulle komma att bli värdelösa. (S. 15 i propositionen.)

Den föreslagna lagtexten synes emellertid i många fall icke taga hänsyn till detta kloka uttalande.

I stället anför departementschefen på minst fyra ställen (på s. 28 och 29) att en brukningsdel ej bör få sammanläggas med en annan, samme jordägare tillhörig, förrän det utrönts att det ej passar bättre att överföra den till ytterligare en annan. Detta måste betyda, att man tänker sig beröva en jordägare hans jord för att överlåta den till en annan, eljest förlorar uttalandet sin mening. Mot en sådan utveckling uttalar jag en bestämd protest och kan därför icke godtaga detta som ett skäl för lagstiftningen. *Den svenske bonden skall icke föras in i ett tillstånd där han icke blott kontrolleras av myndigheter av alla slag i nära nog allt sitt handlande utan t. o. m. kan berövas sin jord.*

På s. 17 uttalar kommittén:

Vad åter gällde sammanslagning av sådana brukningsdelar, som var för sig utgjorde bärkraftiga jordbruk, har kommittén funnit rationaliseringssträvandena inom jordbruket ej böra anses utgöra något avgörande hinder för att det allmänna, om så ur andra synpunkter ansåges önskvärt, genom bestämmelser i vanhävdslagen eller på annat sätt motverkade dylika sammanslagningar. Kommittén har emellertid i detta sammanhang understrukit, att man vid bedömningen av, om en viss brukningsdel kunde anses bärkraftig eller ej, icke borde fästa sig enbart vid förhållandena för dagen utan även borde, i den mån så vore möjligt, beakta, hur saken kunde komma att ställa sig på längre sikt. Enligt kommitténs mening borde redan de allmänna bestämmelserna i 1942 års lag, riktigt tillämpade, i regel motverka en dylik sammanslagning. Vore båda brukningsdelarna av den storlek och beskaffenhet i övrigt, att de kunde anses fullt bärkraftiga, syntes nämligen sammanläggningen i regel ej kunna anses medföra väsentliga fördelar för jordbruksdriften.

Jag vill understryka detta uttalande, vilket innebär att redan nuvarande vanhävdslagstiftning är tillräcklig för att bevara tvenne s. k. bärkraftiga jordbruk, varefter jag drager den slutsatsen, att propositionen vill utvidga bestämmelserna dithän, att hinder skall kunna resas mot att sammanlägga ett ofullständigt jordbruk med ett bärkraftigt, vilket jordbrukskommittén — och jag med den — på det bestämdaste motsätter sig. Vidare innehåller det citerade uttalandet ett framhållande av att man vid bedömandet av om en viss brukningsdel är bärkraftig eller icke bör skåda framåt i tiden. Detta är särskilt viktigt. Man bör lära av misstag i det förgångna. När man i egnahems-

väsendets barndom splittrade sönder ett stort antal gårdar till små lotter trodde man sig handla väl och till egnahemsbrukarnas fördel, men i stället medförde detta olyckliga förhållanden för otaliga brukare.

Man må nu se till att man skådar minst 20 år framåt i tiden, och min tro är att man då med familj jordbruk menar ett sådant där familjen kan vid jordbruket behålla kvar en barnskara på åtminstone 3 à 4 och betala varje barn minst lika mycket som en lantarbetare. Ett s. k. familj jordbruk, där till slut blott gamlingarna bli kvar, är inget familj jordbruk. Jag anser att den nu föreslagna lagstiftningen, som på en bakväg skall komplettera arrendelagen, intet annat är än ett bakåtsträvande, som om 20 år kommer att betraktas med samma ögon, varmed man nu allmänt betraktar misstagen under egnahemsrörelsens början.

Fastighetsbildningssakkunniga äro synnerligen expressiva i sina uttalanden och jag citerar därur bl. a. följande (s. 22 i propositionen).

Syftet var att skydda arrendatorerna genom vissa tvingande regler att iakttaga, om jorden i fortsättningen utarrenderades, men icke att i vidare mån än vad som följer av optionsrätten tvinga jordägare att begagna arrendelinstitutet. Bortsett från det speciella fall, där arrendelagen gör avsteg från principen att civillag ej må äga retroaktiv kraft, är optionsrätten avsedd att inträda endast som följd av avtal, vid vars ingående kontrahenterna äga kännedom om denna påföljd.

Icke heller att jordägaren genom att sammanslå bruksdelar, som vid arrende äro underkastade de särskilda sociala bestämmelserna, uppnår att dessa träda ur tillämpning, kan med fog betecknas som ett kringgående av lagen. Det är med öppna ögon lagstiftaren begränsat dessa bestämmelsers räckvidd. Meningen var verkligen att de icke erfordrades eller skulle gälla för bruksdelar om mer än 50 hektar odlad jord, dessa må ha nått sin storlek genom sammanslagning av mindre enheter, genom nyodling eller annorledes. Spörsmålet om undantag från detta villkor dryftades ju särskilt under lagens förarbeten.

Men att hädanefter, sedan optionsrättens begränsning bestämts och lagstiftaren därvid i sin strävan att tillgodose arrendatorns intresse icke bundits av hänsyn till annat än vad han funnit vara jordägarers ofrånkomliga anspråk å handlingsfrihet, "komplettera" arrendelagstiftningen i denna del genom att för fall, då optionsrätt icke ansetts skola föreligga, på en omväg söka i arrendatorns intresse genom vanhävdslagstiftningen hindra jordägaren från att begagna den frihet, som sålunda lämnats honom, torde svårigen kunna betraktas såsom följdriktigt eller försvarligt.

Till dessa inom den svenska juridiken hittills godtagna principer kan fogas följande reflexion.

Det tvång som förslaget innebär att hålla byggnader, även där jordägaren kan räkna med att det är ekonomiskt oförnuftigt, kan blott leda till tvenne resultat: antingen att jordägaren med tvång sättes i en direkt förlustbringande situation eller att han måste uttaga ett arrende, som brukaren icke kan be-

tala. Jag anser icke något av dessa resultat önskvärda. Det kan resultera i att man lagstiftar sig fram till den ena ohållbara situationen efter den andra, så som man nu redan börjat och till slut måste gripa till från början ej avsedda ytterligheter.

Positionen vänder sig t. o. m. emot sammanläggning av tvenne gårdar som en jordägare själv brukar. Hur skall för övrigt länsstyrelsen eller jordbrukskommissionen alltid kunna förväntas bäst förstå vad som är bäst för ekonomi och rationalisering? Jag förmenar att särskilt de medelstora och större enheternas brukare äro bäst i stånd att bedöma dylikt. Man riskerar även att olika tillämpningsgrunder komma att tillämpas i olika län, eller att "modenycker" i uppfattningen om vad som menas med familj jordbruk komma att vara bestämmande.

Härtill kommer att blotta tvånget att i sitt ekonomiska bedömande och handlande i fråga om brukningsenheternas storlek vara hänvisad till att skriva ansökningar till myndigheter och kanske springa i trappor och söka övertyga okunnigt folk om saker, som de äga små förutsättningar att behärska, är ett otillfredsställande förhållande, som ej bör tolereras utan mycket starkare skäl än vad här i propositionen ha framförts.

Då det förevarande lagförslaget är ägnat att medföra stora olägenheter för ekonomisk bygghet, stor risk för hämmande av den önskvärda rationaliseringen och därtill lägger ytterligare tyngande band på de svenska jordbrukarna och skälen för lagens genomförande äro mycket svaga får jag hemställa,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 7 med förslag till ändring av lagen av den 30 juni 1942 om vanhävd av jordbruk.

Stockholm den 23 januari 1946.

Axel Mannerskantz.